

Josipa
Alviž

Ad honorem et in memoriam Jadranka Damjanov

Svaka kronika, pa tako i ova povijesti umjetnosti u Hrvatskoj, osim niza poticajnih i pozitivnih događaja, nažalost, bilježi i one koji označavaju velike gubitke. Za domaću stručnu i akademsku zajednicu takva je bila vijest da nas je *hoc anno*, 13. svibnja, u osamdeset i trećoj godini života zauvijek tiho napustila prof. dr. sc. Jadranka Damjanov, jedna od najcjenjenijih i najutjecajnijih povjesničarki umjetnosti u Hrvatskoj, čije je ime u domaćem kontekstu, no i šire, postalo sinonim za pedagoški i metodički rad vezan uz nastavu povijesti umjetnosti, odnosno likovne umjetnosti.¹ Njezina dugogodišnja nastavna i znanstvena djelatnost, temeljena na iznimnoj intelektualnoj širini i znanju te prepoznatljiva po izvornosti, eksperimentalnosti, inovativnosti i suvremenosti, utjecala je

© FOTO J. Salamon

1 U Izvještaju za reizbor dr. sc. Jadranke Domjanov u docenta (dalje Izvještaj za reizbor 2) od 11. 12. 1989. stoji: "Kolegica Damjanov ne samo da uspješno obavlja odgojno obrazovni rad, nego se može reći da je ona metodiku povijesti umjetnosti u našoj sredini utemeljila i kontinuirano ju razvija." Sastavljači i potpisnici izvještaja bili su prof. dr. Radovan Ivančević, prof. dr. Igor Fisković i prof. dr. Vladimir Marković. Izvještaj je pohranjen u Arhivu Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (dalje АОРФ). Zahvaljujem tajnici Odsjeka, Jani Šoli, na uvidu u dokumentaciju prof. dr. sc. Jadranke Damjanov.

na formaciju brojnih naraštaja hrvatskih povjesničara umjetnosti. Prof. Jadranka Damjanov bila je među utemeljiteljima srednjoškolskoga predmeta *Likovna umjetnost* te među zaslužnima za njegovo proglašenje obaveznim predmetom, isprva u hrvatskim gimnazijama, a zatim i u umjetničkim te pojedinim strukovnim školama. Bila je voditeljica i članica povjerenstva za izradu niza školskih programa iz likovne kulture i umjetnosti za osnovnu i

srednju školu. Uz njezine srednjoškolske udžbenike generacije srednjoškolaca učile su sricati prve stručne pojmove iz povijesti umjetnosti i pisati prve povijesno-umjetničke analize likovnih djela, a oni sretniji imali su priliku upoznati se i neposredno s radom prof. Damjanov kao njezini učenici na zagrebačkoj VII. i XVI. gimnaziji ili studenti na Filozofskom fakultetu i Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu ili, pak, kao polaznici *slobodne škole radioničkoga tipa* u Centru za kulturu i obrazovanje “Zagreb”. Širu domaću kulturnu javnost dr. sc. Jadranka Damjanov zadužila je književnim i prevoditeljskim radom, prije svega prijevodima s mađarskoga jezika te radom na mađarsko-hrvatskim kulturnim vezama. Priznanja za doprinos znanosti i struci iskazana su joj državnom nagradom “Ivan Filipović” za znanstveni rad, koja joj je dodijeljena 1998. godine, te nagradom Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske “Radovan Ivančević” za životno djelo iz 2013. godine.

Jadranka Damjanov rođena je 5. siječnja 1934. u Subotici, kao mlađa kći u obitelji odvjetnika i političara Jakše Damjanova (Kaštel Gomilica, 26. VII. 1901. – Zagreb, 17. I. 1967.) i Sarolte Damjanov, rođene Zimmer, Subotičanke mađarsko-bunjevačko-njemačkoga porijekla.² Osnovnu školu i gimnaziju završila je u Subotici, gdje je 1952. godine maturirala. Iste je godine u Zagrebu upisala studij povijesti i povijesti umjetnosti, diplomiravši u proljeće 1958. godine.³ Na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu doktorirala je 1. travnja 1963.

- 2 O obiteljskoj povijesti i najranijem djetinjstvu prof. Jadranke Damjanov pisala je njezina starija sestra, profesorica, književnica i prevoditeljica Lijerka Damjanov-Pintar. Usp. LIJERKA DAMJANOV-PINTAR, *Legenda i zbilja: povijesno-obiteljski roman*, Zagreb, 1993.; ISTA, *Kamo bi moglo nestati?: uspomene iz djetinjstva Lijerke Damjanov*, Zagreb, 2005.
- 3 Usp. <http://www.jadranka-damjanov.from.hr/jadranka-damjanov.html> (24. 7. 2016.).

s tezom *Problem “naivnog” u suvremenoj umjetnosti*.⁴

Nedugo po stjecanju diplome, u jesen 1958. godine, Jadranka Damjanov zapošljava se kao gimnazijska profesorica, isprva na VII., a od jeseni 1969. godine na XVI. gimnaziji u Zagrebu na kojoj radi do 1983. godine. Dragocjena uspomena i uvid u njezin dvadesetpetogodišnji gimnazijski rad, temeljen na načelu odgoja i obrazovanja kroz praksu, jest učenički časopis “Umjetnost i mi. Godišnjak povijesti umjetnosti VII. gimnazije” čije je pokretanje inicirala i kojeg je u suradnji sa svojim učenicima uređivala od 1960. do 1968. godine.⁵ Vrijednost ove vrste angažmana nastavnika i učenika prepoznata je i od njezinih budućih

- 4 Iz doktorata je proizašao članak *Problem naivnog u suvremenom životu* objavljen 1963. godine u časopisu *Naše teme*. Usp. JADRANKA DAMJANOV, *Problem naivnog u suvremenom životu*, u: *Naše teme*, god. VII., br. 11., 1963., 1862-1870.
- 5 Svih devet brojeva časopisa pohranjeno je u Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

kolega na zagrebačkom Odsjeku za povijest umjetnosti pa tako u izvještaju za docenturu prof. Damjanov (1979.) čitamo:

“Ovakav rad sa djacima (*sic*), koji dopunjuje rad izveden na [nastavnom, op. a.] programu rezultira činjenicom, da velik dio najboljih studenata Odsjeka za povijest umjetnosti dolazi sa škola na kojima je predavala Jadranka Damjanov.”⁶

U spomenutom časopisu čije su “osnovne odlike [...] svježina, oduševljenje, poticaj za razmišljanje”⁷ nalazimo, između ostaloga, dirljive i zrele osvrte učenika na tek ustrojeni srednjoškolski predmet *Povijest umjetnosti* iz kojih se jasno razaznaje promišljena metodologija, koja je od samih početaka pedagoškoga rada prof. Damjanov usmjerena odgoju opažaja i istraživanju pogleda, odnosno razvoju kulture gledanja kroz dubinsko promišljanje likovnih i vizualnih pojava. Kao podsjetnik na ove pionirske, danas pomalo zaboravljene dane, kada je srednjoškolski predmet *Povijest umjetnosti* (kasnije *Likovna umjetnost*) bio u svojim začecima, u nastavku izdvajamo neka od razmišljanja prve generacije učenika prof. Damjanov:

“Povijest umjetnosti je novost u našim školama. Povijest umjetnosti je novi predmet. Mi smo prva generacija koja će tri godine učiti povijest umjetnosti. Povijest umjetnosti je svojim dolaskom uzbunila duhove. [...] Bili smo još djeca kad smo otkrili da znamo govoriti; a malo kasnije, kad smo otkrili da znamo i pisati, bili smo još uvijek djeca. Ali, imali smo šesnaest godina kad smo otkrili da ne znamo gledati. Sa šesnaest godina mi smo imali iza sebe desetke pročitanih knjiga; dotad, mi smo već napisali mnogo, mnogo zadaća, priča i pjesama. Sa šesnaest godina većina

nas nije vidjela niti jednu sliku. A vidjeti znači shvatiti, doživjeti, otkriti. [...] Zna li kako je porazno ništa ne vidjeti tamo gdje su boje, linije, oblici? Zna li kako je uzbudljivo prvo otkriće, prvo naziranje smisla, prva slutnja da pomalo otvarate oči. [...] Predavanje iz povijesti umjetnosti stvara određenu prvotnu atmosferu, ono skida gornji, najgušći zastor i postavlja predosnove, početne mogućnosti, početno raspoloženje. ŠTO JE POVIJEST UMJETNOSTI? Povijest umjetnosti je odgojna metoda, način, sredstvo, predmet koji nam pruža mogućnosti vlastitog otkrivanja i stvaranja. ŠTO MI HOĆEMO? Što više slika, knjiga, istine, života, slobode, ljepote.”⁸

Odmah po zaposlenju na gimnaziji, kao mlada dvadesetčetvorogodišnja profesorica, Jadranka Damjanov počinje raditi na unaprijeđenju predmeta *Povijest umjetnosti* kroz organiziranje savjetovanja za srednjoškolske nastavnike te izradu udžbenika. Čvrsti temelji za ovaj složeni zadatak osigurani su objavljivanjem *Školskoga leksikona*, posvećenog isprva samo likovnim umjetnostima (1963.), kojeg je izradila u koautorstvu s Milanom Prelogom i Radovanom Ivančevićem,⁹ a koji je u drugom izdanju, ostvarenom u suradnji s Ksenijom Radulić, združen s ključnim pojmovima iz filma i glazbe (1965.).¹⁰ Iste je, 1965. godine, počela predavati metodiku povijesti umjetnosti

8 Citirana su razmišljanja učenika četvrtih razreda VII. gimnazije u Zagrebu, Zorana Bakića, Dubravke Jande, Jasenke Mirenić i Anice Župan. Usp., Što je Povijest umjetnosti?, u: Umjetnost i mi. Godišnjak povijesti umjetnosti VII. gimnazije, br. 1., Zagreb, 1960./61., bez paginacije.

9 Usp. MILAN PRELOG, JADRANKA DAMJANOV, RADOVAN IVANČEVIĆ, *Likovne umjetnosti*, Zagreb, 1963.

10 Usp. JADRANKA DAMJANOV, KSENIJA RADULIĆ, DORA BRAJEVIĆ, VIŠNJA MANASTERIOTTI, HRVOJE LISINSKI, *Umjetnost (likovne umjetnosti, muzika, film)*, Zagreb, 1965. Jadranka Damjanov i Ksenija Radulić autorice su dijela leksikona posvećenog likovnim umjetnostima.

6 Usp. AOPU, Izvještaj za docenturu dr. sc. Jadranke Damjanov (dalje Izvještaj za docenturu) od 12. 6. 1979., 2. Sastavljači i potpisnici izvještaja bili su prof. dr. Milan Prelog, prof. dr. Vera Horvat-Pintarić, prof. dr. Radovan Ivančević.

7 Usp. Isto.

na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, isprva kao honorarni predavač. a od jeseni 1977. do 1979. godine kao stalni predavač s pola radnog vremena.¹¹ Od 1969. članica je redakcije časopisa *Umjetnost i dijete*, dvomjesečnika za estetski odgoj, dječje stvaralaštvo i društvene probleme mladih,¹² a krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina intenzivira se i njezin rad na srednjoškolskim udžbenicima. Između 1967. i 1969. izlaze udžbenici "Likovna umjetnost 1, 2, 3" namijenjeni učenicima stručnih škola,¹³ godine 1970. dovršava "Metodički priručnik za likovnu umjetnost",¹⁴ a između 1971. i 1972. u izdanju Školske knjige objavljuje srednjoškolske (gimnazijske) udžbenike "Likovna umjetnost" – uvod (udžbenik za I razred), koji je preveden i na talijanski jezik (*Dispensa di pittura*, Rijeka, 1981.),¹⁵ te "Likovna umjetnost – povijesni pregled i moderna umjetnost" (za II, III i IV razred srednje škole, gimnazije).¹⁶ Spomenuti

udžbenici su bili prvi i narednih tridesetak godina jedini udžbenici u Hrvatskoj napisani u svrhu učenja i poučavanja srednjoškolskoga predmeta *Likovna umjetnost* te su do sada objavljeni u trideset i dva (*Likovna umjetnost 1*), odnosno dvadeset i šest izdanja (*Likovna umjetnost II*).¹⁷ O visokoj kvaliteti i uspjehu ovih udžbenika, čiju strukturu karakteriziraju *otvorenost, fleksibilnost i reverzibilnost*,¹⁸ a sadržaj metodička suvremenost, kreativnost interpretacija i originalnost, svjedoče i kasnija novosadska izdanja: udžbenik *Likovna umjetnost* iz 1975. godine izrađen je u suradnji s Dubravkom Jandom i Marcelom Bačićem te je preveden na slovački (*Výtvarné umenie*, Novi Sad, 1975.), rusinski (*Podobova umetnosc*, Novi Sad, 1975.), rumunjski (*Arte plastice*, Novi Sad, 1976.) i mađarski jezik (*Képzőművészet*, Novi Sad, 1981.),¹⁹ a udžbenik *Likovna kultura* iz 1988. godine ostvaren je u koautorstvu s Dubravkom Jandom.²⁰ Godine 1974., u okviru velike reorganizacije i reforme školstva, izradila je *Osnovu nastavnog plana i programa likovne umjetnosti za srednjoškolsko obrazovanje*.²¹ Sedamdesete godine 20. stoljeća su obilježene i radom na istraživačkom projektu *Kulturni sadržaji*

11 Usp. AOPU, Izvještaj za docenturu, 1.

12 Članica je redakcijskoga kolegija spomenutog časopisa do 1991. godine. Usp. AOPU, Izvještaj za izbor dr. sc. Jadranke Damjanov u znanstveno-istraživačko zvanje višeg znanstvenog suradnika za područje povijesnih znanosti /povijesti umjetnosti/ (dalje Izvještaj za višeg znanstvenog suradnika) od 22. 10. 1992., 3.

13 JADRANKA DAMJANOV, *Likovna umjetnost 1*, Zagreb, 1967.; ISTA, *Likovna umjetnost 2*, Zagreb, 1968.; ISTA, *Likovna umjetnost 3*, Zagreb, 1968. Radi se "o tri zasebne knjižice koje realiziraju program likovne umjetnosti u sklopu nastavnog predmeta hrvatski ili srpski jezik s osnovama estetskog obrazovanja koji se predaje u stručnim školama i u školama za kv radnike." DUBRAVKA JANDA, *Prikaz srednjoškolskih udžbenika i nekih priručnika za likovnu umjetnost*, u: JADRANKA DAMJANOV, DUBRAVKA JANDA, VELIBOR JERBIĆ, *Kulturni sadržaji u obrazovanju: problemi umjetničkog obrazovanja djece i omladine*, sv. 2, Zagreb, 1977., 203.

14 JADRANKA DAMJANOV, *Metodički priručnik za likovnu umjetnost*, Zagreb, 1970.

15 JADRANKA DAMJANOV, *Dispensa di pittura*, Rijeka, 1981. Prevela Marija Bujovac.

16 JADRANKA DAMJANOV, *Likovna umjetnost, Uvod, Udžbenik za prvi razred srednje škole*, Zagreb, 1971.; JADRANKA DAMJANOV, *Likovna umjetnost, Povijesni pregled i moderna umjetnost, Udžbenik za II, III i IV razred gimnazije*, Zagreb, 1972.

17 Usp. <http://www.jadranka-damjanov.from.hr/jadranka-damjanov.html> (24. 7. 2016.)

18 Usp. DUBRAVKA JANDA (bilj. 13), 188, 190, 193.

19 JADRANKA DAMJANOV, DUBRAVKA JANDA, MARCEL BAČIĆ, *Likovna umjetnost*, Novi Sad, 1975. O prijevodima usp. <http://www.zkvh.org.rs/index.php/vijesti/vijesti-iz-hrvatske-3189-in-memorial-jadranka-damjanov-subotica-5-i-1934-zagreb-13-v-2016> (7. 7. 2016.)

20 JADRANKA DAMJANOV, DUBRAVKA JANDA, *Likovna kultura: za I i II razred srednjeg obrazovanja i vaspitanja*, Novi Sad, 1988.

21 (ur.) Ante Marjanović, *Osnove nastavnog plana i programa za srednjoškolsko obrazovanje u SR Hrvatskoj*, Zagreb, 1974., 61-63.

u obrazovanju koji je na poticaj Zavoda za kulturu Hrvatske i pod pokroviteljstvom UNESCO-a Jadranka Damjanov vodila zajedno s Dubravkom Jandom i Veliborom Jerbićem. Rezultati istraživanja prezentirani su na nizu znanstvenih skupova u inozemstvu (Berlin 1976., Rostock 1977., Budimpešta 1978., Pariz 1979.)²² te su 1977. godine objavljeni u dvosveščanom izdanju *Kulturni sadržaji u obrazovanju: problemi umjetničkog obrazovanja djece i omladine*,²³ koji je potom izdan i u Parizu, u francuskom prijevodu pod naslovom *Le contenu culturel de l'éducation*.²⁴

Godine 1979. Jadranka Damjanov izabrana je u znanstveno-nastavno zvanje docenta na Filozofskome fakultetu u Zagrebu.²⁵ Inovativnost njezina pristupa nastavi na fakultetu prepoznata je i od njezinih kolega sa zagrebačkog Odsjeka za povijest umjetnosti pa tako u izvještaju za reizbor u docenta (1984.) čitamo:

“Kao metodičar u visokoškolskoj nastavi Damjanova (*sic*) se suprotstavlja tradicionalističkom pristupu i shemama nastojeći proširiti vidokrug studenata i razviti što individualniji pristup nastavi [...]”²⁶

22 Usp. AOPU, Izvještaj za reizbor dr. sc. Jadranke Domjanov u docenta (dalje Izvještaj za reizbor 1) od 24. 3. 1984. (datum objave natječaja), 4. Sastavljači i potpisnici izvještaja bili su prof. dr. Radovan Ivančević, prof. dr. Ivo Maroević, prof. dr. Milan Prelog. U zvanje docenta ponovno je izabrana 1989. godine. Usp. AOPU, Izvještaj za reizbor 2.

23 JADRANKA DAMJANOV, DUBRAVKA JANDA, VELIBOR JERBIĆ, *Kulturni sadržaji u obrazovanju: problemi umjetničkog obrazovanja djece i omladine*, sv. 1 i 2, Zagreb, 1977.

24 JADRANKA DAMJANOV, DUBRAVKA JANDA, VELIBOR JERBIĆ, *Le contenu culturel de l'éducation – problèmes de l'éducation esthétique des enfants et des jeunes en Yougoslavie*, u: *Le contenu culturel de l'éducation, Étude en commun n. 9, Coopération culturelle: études et expérience*, Paris, 1978., 97-112.

25 Usp. AOPU, Izvještaj za docenturu, 1.

26 Usp. AOPU, Izvještaj za reizbor 1, 3.

Otklon od tradicionalizma, u kojem je prepoznala uzroke krize institucionalnog obrazovanja, te zagovaranje novih obrazovnih pristupa u smjeru *maksimalne individualizacije, aktiviranja i interakcije*, osim u praksi, Jadranka Damjanov kontinuirano je razvijala i isticala u svojim teorijskim prilogima napominjući između ostalog:

“Danas je jasno da obrazovanje može postati adekvatnim, da može postati uistinu obrazovanje samo ako proširi i produbi zahvaćanje svijeta, ako otvori kanale kreativnosti i dopusti proboj zakočene energije u svim smjerovima; ako, dakle, razvije mogućnosti koje su dovoljno općenite da bi svim ljudima bile zajedničke i koje su dovoljno duboko svojstvene čovjeku (njegov specifikum) da bi njihovo realiziranje bilo nenaporno i pružalo užitak, a da su istodobno izvorište svih aktivnosti svijesti.”²⁷

Godine 1979. je s Dragutinom Rosandićem i suradnicima izradila *Prijedlog programa Jezičnoga i umjetničkog odgojno-obrazovnog područja za osnovnu školu*,²⁸ a 1980. godine s Marcelom Bačićem i Dubravkom Jandom *Prijedlog likovne kulture u okviru prijedloga plana i programa osnovnog i općeg odgoja i obrazovanja*.²⁹ Temeljne ideje ovih programskih prijedloga Jadranka Damjanov iskazala je u važnom popratnom teorijskom prilogu,

27 Usp. <http://edupoint.carnet.hr/casopis/broj-02/clanak-01/index.html> (21. 7. 2016.).

28 Među suradnicima su bili M. Bačić, S. Čečuk, A. Čelar, Z. Ladik, M. Kavurić-Marinović, A. Maletić, H. Nonweiler i A. Peterlić. Prijedlog je izrađen na zahtjev Prosvjetnoga savjeta SRH 1979. Usp. JADRANKA DAMJANOV, *Teze o mogućnostima utemeljenja interdisciplinarnosti u obrazovanju*, u: (ur.) Zvonimir Šeparović, Božo Jušić, *Interdisciplinarnost znanosti, obrazovanja i inovacija*, Zagreb, 1982., 239.

29 Usp. JADRANKA DAMJANOV, MARCEL BAČIĆ, DUBRAVKA JANDA, *Prijedlog likovne kulture u okviru prijedloga plana i programa osnovnog i općeg odgoja i obrazovanja*, Prosvjetni savjet SRH, 1980. Prijedlog nije usvojen na javnoj raspravi. Usp. JADRANKA DAMJANOV (bilj. 28, 1982.), 239.

članku *Teze o mogućnostima utemeljenja interdisciplinarnosti u obrazovanju* iz 1982. godine, u kojem, između ostalog, sumira:

“Naše je teza: potrebno je nadići i partikularnost govora kolektivnih vještina [govora, gradnje, plesanja, pjevanja, sviranja i slično] i ekskluzivnost umjetničkih djela, a to se može postići razvijanjem univerzalnih osjetilnih jezika [sic], svekolikih sredstava zahvaćanja i mijenjanja svijeta. Jezik je neophodan za mišljenje, a čovjek da bi bio sposoban za interakciju mora moći misliti i okom i uhom i čitavim tijelom, mora biti čovjek razvijenih osjetilnih jezika – kinestetskog, auditivnog, vizualnog. Tek obrazovanje kojem su temeljni sadržaji upravo univerzalni osjetilni jezici može osigurati realizaciju čovjekove moguće svestranosti.”³⁰

Zalažući se za odgoj putem umjetnosti, jer umjesto nasilnog kanaliziranja pažnje

umjetničko djelo “odgaja pažnju spontano usmjereno prema većoj atrakciji – užitku”,³¹ ističe:

“[...] Za umjetničkim djelom posizemo s još jednog bitnog razloga. Naime, cjelovitost je bitna karakteristika svakog umjetničkog djela, u njemu je “sve sa svime povezano na svim razinama” i upravo po tome analogan je univerzumu, a to ga čini didaktičnim par excellence.”³²

Kao *formu novog obrazovanja* i način vježbanja raznovrsnih osjetilnih jezika predlaže *igru* čija spontanost i univerzalnost prirodno zamjenjuju *dril*, represivnu vježbu:

“[...] razvijanje osjetilnosti subverzivna [je] djelatnost u odnosu na shematizam percepcije i u tom smislu ga afirmiramo kao temeljni sadržaj novog obrazovanja. [...] Odbacujući *dril* pažnje afirmiramo *igru* kao prirodnu vježbu osnovnih

31 JADRANKA DAMJANOV (bilj. 28), 238.

32 JADRANKA DAMJANOV (bilj. 28), 238.

ljudskih moći i mogućnosti. Igra je prvi manifestni oblik jedinstva svih mogućih jezika u djeteta. [...] Igru "dozvoliti" znači osigurati razvoj kretanja, ostavljanja tragova, glasanja, slušanja ... (sic) ne odvajajući ih od radosti i užitka. Jedino se u razvijenoj osjetilnosti i radosti igre može prirodno utemeljiti novi interakcijski model obrazovanja koji pak otvara neslućene mogućnosti saznavanja i služenja saznanjima: korjeniti preobražaj obrazovanja."³³

Od 1980. godine Jadranka Damjanov počinje predavati i studentima Nastavničkoga odjela Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu. Svoje methodske premise, koje teorijski utemeljuje, nastavlja razvijati i provjeravati u eksperimentalnim grupama, vodeći 1982. i 1983. godine "Radionicu" – vježbe studenata u Muzejskom prostoru (danas Galerija Klovićevi dvori), koje objavljuje kao zbornik radova "Radionica 1. Vježbe iz

metodike nastave povijesti umjetnosti".³⁴ Godine 1980., te ponovno 1986., imenovana je gostom-urednikom časopisa *Umjetnost i dijete*. Za ove brojeve piše uvodne članke *Dijete i okolina* te *Svjesno i neumorno na boljitku*.³⁵ Urednica je i autor pogovora knjige *Kultura stanovanja* Stjepana Planića (1985.) te knjige *Kultura odijevanja* Ante Vladislavića (1987.).³⁶ Osamdesetih godina u okviru rada na Odsjeku za povijest umjetnosti sastavlja *Antologiju tekstova za nastavu metodike povijesti umjetnosti I, II i III* (1980., 1981., 1988.).³⁷ U suradnji s Dubravkom Jandom 1988. godine u Novom Sadu objavljuje već spomenuti udžbenik *Likovna kultura*.³⁸ Koautorica je eksperimentalnoga modela obrazovanja u okviru istraživačkog projekta Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu pod naslovom *Teorijsko-empirijske i eksperimentalne pripreme istraživanja kulturno-znanstveno-tehnološkog transfera u odgoju i obrazovanju*, započetog 1988./1989. godine.³⁹

Suština njezina znanstveno-istraživačkoga i nastavnoga rada izražena je u

- 34 Za podatke o radionicama u Muzejskom prostoru i popratnom zborniku usp. AOPU, Izvještaj za reizbor 1, 3. Usp. također MIRJANA ZEC, Eksperimentalni pristup slici u obrazovanju, u: (ur.) Jadranka Damjanov, *Umjetnost i dijete*: dvomjesečnik za estetski odgoj, dječje stvaralaštvo i društvene probleme mladih, god. XVIII, br. 5, Zagreb, 1986., 359-372; NINA PETRINJAK, Idealna radionica (u prilog kreativnijem pristupu likovnoj umjetnosti), u: (ur.) Jadranka Damjanov (bilj. 34), 373-399.
- 35 Usp. JADRANKA DAMJANOV, *Dijete i okolina*, u: (ur.) Ista, *Umjetnost i dijete*: dvomjesečnik za estetski odgoj, dječje stvaralaštvo i društvene probleme mladih, god. XII/XIII, br. 71-72, Zagreb, 1980./81., 5-8; ISTA, *Svjesno i neumorno na boljitku*, u: (ur.) Ista (bilj. 34, 1986.), 317-318.
- 36 STJEPAN PLANIĆ, *Kultura stanovanja*, Osijek, 1985.; ANTE VLADISLAVIĆ, *Kultura odijevanja*, Osijek, 1987.
- 37 Usp. AOPU; Popis radova, u: Izvještaj za višeg znanstvenog suradnika, 4.
- 38 Usp. JADRANKA DAMJANOV, DUBRAVKA JANDA (bilj. 20).
- 39 Rad na projektu je tijekom izvedbe prekinut. Usp. AOPU, Izvještaj za reizbor 2, b. p.

33 JADRANKA DAMJANOV (bilj. 28), 239.

knjizi *Vizualni jezik i likovna umjetnost: uvod u likovno obrazovanje* objavljenoj 1991. godine, u čijem uvodu čitamo: "Ova je knjiga rezultat razgovora vođenih s učenicima srednjih škola i studentima povijesti umjetnosti u proteklih trideset godina."

⁴⁰ Knjiga, koja s jedne strane uvodi čitatelja u svijet likovnih umjetnosti, a s druge strane razrađuje metodologiju tog uvođenja, pripadajući "tipološki najsloženijoj i najzahtjevnijoj kategoriji djela s područja likovnih umjetnosti",⁴¹ mišljena je između ostalog kao udžbenik za studente kolegija *Metodika nastave povijesti umjetnosti* na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Po objavljivanju knjige, 1992. godine, Jadranka Damjanov izabrana je u znanstveno-istraživačko zvanje višeg znanstvenog suradnika iz područja povijesnih znanosti, polje povijest umjetnosti.⁴²

Devedesetih godina 20. stoljeća voditeljica je znanstvenoga istraživanja *Pogled i slika: šest djela hrvatskoga modernog slikarstva u dostignućima eksperimentalne estetike* koje je pod istim naslovom objavljeno 1996. godine u hrvatsko-engleskom izdanju.⁴³ Korelirajući spoznaje svojih istraživanja s problematikom školskoga sustava, pozvala je na "urgentno" preispitivanje i promišljanje svrhe i metodologije suvremenog odgoja i obrazovanja, objašnjavajući:

"Pokazalo se, naime, da su već posve mala djeca, svi prvoškolci u stanju

pogledom rekonstruirati u trajanju od 1' kompoziciju vrlo složenih djela (zrcalnu simetričnost, odnos zlatnog reza) i to svako dijete na svoj vlastiti način, a da o tome na svjesnoj razini ništa ne zna. Pitanje koje se nakon istraživanja nametalo: hoćemo li prihvatiti implikacije činjenice da velika većina ispitanika na osobit, vlastit, ali relevantan način rekonstruirala vizualni fenomen pred sobom, dakle i umjetničko djelo, ili ćemo dalje do apsurdnosti tjerati stoljetne neuspjehe. Prihvatanje rezultata istraživanja mijenja svijest pa potreba korjenite preobrazbe našeg stajališta prema odgoju/obrazovanju, školskom sustavu, postaje urgentni zadatak. U čemu se sastoji ili se treba sastojati odgoj, obrazovanje ako prvoškolac jednako uspješno rekonstruirala vrhunsko umjetničko djelo u vremenu od jedne minute, kao što to čini odrastao stručnjak, možda čak uspješnije? Čemu ga mi možemo ili trebamo učiti nakon te spoznaje? Gomili činjenica? Nipošto! Rezultati istraživanja impliciraju da obrazovanje ne treba biti ništa drugo nego osvještavanje onoga što se opaža, a priprema nastavnika iznalaženje putova i sredstava kako se to nenaporno i učinkovito postiže (sic)."⁴⁴

Rješenje za prepoznate probleme pronašla je u radioničkom pristupu nastavi, u praksi realiziranom u *slobodnoj školi radioničkoga tipa za svestrano upoznavanje umjetničkih djela* koju je od 1992. godine vodila u Centru za kulturu i obrazovanja "Zagreb":

"Temeljna je ideja/praksa: svako se počelo, svako načelo, svaka bitna osobitost djela, svaka umjetnička pojava u radionicama pretvara u događaj/vježbu/igru, sve postaje višeosjetilno iskustvo prebacivanjem iz medija u medij. Uvijek

40 Usp. JADRANKA DAMJANOV, *Vizualni jezik i likovna umjetnost: uvod u likovno obrazovanje*, Zagreb, 1991., 8.

41 Usp. AOPU, Izvještaj za višeg znanstvenog suradnika, 2.

42 Usp. AOPU, Izvještaj za višeg znanstvenog suradnika, 1-4.

43 JADRANKA DAMJANOV, *Pogled i slika: šest djela hrvatskoga modernog slikarstva u dostignućima eksperimentalne estetike / Eye Movements and Pictures: Six Paintings of Croatian Modern Art in the Achievements of Experimental Aesthetics*, Zagreb, 1996.

44 Usp. JADRANKA DAMJANOV, *Novi pristup obrazovanju*, u: *Edupoint: časopis o primjeni informacijskih tehnologija u obrazovanju*, god. 2, br. 2, Zagreb, 2002., 4. Članak je dostupan i na poveznici http://edupoint.carnet.hr/casopis/broj-02/clanak-01/novi_pristup.pdf (20. 6. 2016.)

je riječ o individualnom angažmanu sudionika (različite dobi, obrazovanja) i voditelja, da bi sve zajedno bilo “otvoreno vanjskim utjecajima i vlastitim suptilnim unutarnjim fluktuacijama”, što su značajke “dinamičkog sustava”.⁴⁵

Radionički pristup je osim u brojim radovima i spomenutoj knjizi *Vizualni jezik i likovna umjetnost* predstavila i kroz dvojezičnu, hrvatsko-englesku “bilježnicu” *Umjetnost Avantura* iz 1999. godine⁴⁶ te ga učinila još dostupnijim putem internetske stranice *Metodičke sintagme i paradigme*, namijenjene metodičkom usavršavanju srednjoškolskih nastavnika likovne umjetnosti i nagrađene prvom nagradom Microsofta za Hrvatsku, koju je od 2000. godine uređivala sa suradnicima, nastavnicima iz grupe *Avangarda*.⁴⁷ Radionički osmišljene izborne kolegije na temu *Crtež, Romaničko slikarstvo i Paleolitsko slikarstvo* izvodila je i na dodiplomskome studiju Odsjeka za povijest umjetnosti u Zagrebu od 1998. do 2002. godine.

Godine 1998. državnom nagradom “Ivan Filipović” odano joj je priznanje za znanstveni rad, a 1999. godine izabrana je u znanstveno-nastavno zvanje redovitoga profesora na Katedri za metodiku nastave povijesti umjetnosti pri Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, koju je vodila do umirovljenja 2002. godine.⁴⁸

Od sredine devedesetih godina 20. stoljeća intenzivira se njezin rad na istraživanju, afirmiranju i promicanju mađarsko-hrvatskih kulturnih veza što se ogleda u nizu simpozija, projekata i publikacija koje je sama ili u suradnji inicirala, organizirala, vodila i uređivala.

Godine 1995. urednica je dvojezičnoga hrvatsko-mađarskog zbornika *Hrvatska / Mađarska: stoljetne književne i likovno-umjetničke veze*.⁴⁹ Suorganizatorica je I. simpozija povjesničara umjetnosti Hrvatske i Mađarske, održanog u Zagrebu 31. 6. i 1. 7. 1997., te urednica pratećega dvojezičnog zbornika *Hrvatska / Mađarska / Europa: stoljetne književne i likovno-umjetničke veze*.⁵⁰ Od 1998. godine vodila je projekt *Zrinski i Europa* koji je rezultirao dvjema publikacijama u njezinoj redakciji: knjigama *Zrinski i Europa 1* (2000.) i *Zrinski i Europa 2* (2003.) u izdanju Društva mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj.⁵¹ Prevela je velik broj novela, pjesama, stručnih članaka i dramskih djela, a kao osobiti doprinos ističu se prijevodi s mađarskoga Béle Hamvasa, Sándora Máraia, Tibora Dérija, Margit Kaffka i Nikole Zrinskog.

Godine 2006. objavila je knjigu *Metafizika crteža*,⁵² 2009. prevedenu na mađarski jezik, a 2008. godine *Bestiarij: od predaje do umjetnosti i natrag* – zbirku tekstova emitiranih od 1997. do 2005. na Trećem programu Hrvatskoga radija.⁵³ U ovim je knjigama trajno utkan njezin ezoterijski senzibilitet i svjetonazor te jedinstveno razumijevanje umjetničkih djela kao

49 (ur.) Jadranka Damjanov, *Hrvatska / Mađarska: stoljetne književne i likovno-umjetničke veze* = Horvatorszag / Magyarorszag: evszazados irodalmi es kepzomuveszeti kapcsolatok, Zagreb, 1995.

Mađarske tekstove na hrvatski prevela Feher Tilda.

50 (ur.) Jadranka Damjanov, *Hrvatska / Mađarska / Europa: stoljetne književne i likovno-umjetničke veze: simpozij povjesničara umjetnosti Hrvatske i Mađarske* = Horvatoszag / Magyarorszag / Europa: evszazados kepzomuveszeti kapcsolatok: magyar horvat muveszettorteneti szimpozion, Zagreb., 2000.

51 (ur.) Jadranka Damjanov, *Zrinski i Europa 1*, Zagreb, 2000.; (ur.) Ista, *Zrinski i Europa 2*, Zagreb, 2003.

52 JADRANKA DAMJANOV, *Metafizika crteža*, Zagreb, 2006.

53 JADRANKA DAMJANOV, *Bestiarij: od predaje do umjetnosti i natrag*, Zagreb, 2009.

45 Usp. JADRANKA DAMJANOV (bilj. 44), 5.

46 JADRANKA DAMJANOV, *Umjetnost Avantura, bilježnica, Art Adventure, Notebook*, Zagreb, 1999.

47 Usp. <http://195.29.243.219/avangarda-mssp/index.htm> (21. 7. 2016.)

48 Odluka o navedenom imenovanju pohranjena je u AOPU.

mikrokozmosa u kojima, kroz usporedbu s kozmološkim i kozmogonijskim procesima, prepoznaje cjeloću univerzuma.

Godine 2013. dobitnica je nagrade Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske "Radovan Ivančević" za životno djelo "zaduživši struku znatno više nego što je to prema priznanjima koje je dosad primila moguće zaključiti", kako je istaknuto na dodjeli.

Posljednje dvije godine života prof. Damjanov nastavila je osuvremenjavati svoje srednjoškolske udžbenike koji su 2014. godine, četrdeset i dvije godine od njihova prvoga izdanja, objavljeni u novom, četverosveščanom obliku u matičnoj izdavačkoj kući Školska knjiga.⁵⁴

Nakon teške bolesti prof. Jadranka Damjanov preminula je u krugu svoje obitelji i najbližih prijatelja 13. svibnja 2016. u Kliničkom bolničkom centru Zagreb. Posljednji ispraćaj održan je 18. svibnja 2016. na mirogojskom Krematoriju, a svečana komemoracija 7. lipnja 2016. na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.⁵⁵ U želji da se nastavi briga o stvaralaštvu Jadranke Damjanov i njezine dugogodišnje suradnice Dubravke Jande (Osijek, 29. III. 1942. – Düsseldorf, 30. X.

1991.) potaknuto je osnivanje *Udruge Jadranka Damjanov – Dubravka Janda* (skraćeno JDDJ) koja za cilj ima prikupljanje građe i prezentaciju njihova stvaralaštva, izdavanje i prevođenje znanstvene i stručne literature o likovnoj umjetnosti te organiziranje znanstvenih i stručnih skupova.⁵⁶

U trenucima kada se hrvatski odgojno-obrazovni sustav nalazi pred pragom još jedne reformske promjene i reorganizacije, naslijeđe Jadranke Damjanove ostaje nepresušan izvor inspiracije te zvijezda vodilja prema boljoj budućnosti koja se i dalje samo naslućuje. Svojom je erudicijom, individualnim pristupom i izvornim doprinosom struci i znanosti trajno zadužila domaću, no i širu akademsku i stručnu zajednicu, hrabro i neumorno se hvatajući u koštac s *nepoznatim/nepoznatim* (Matko Meštrović, 1996.), relativizirajući spoznato i prevladavajući aktualnu zbilju predanim i svestranim otkrivanjem novih putova duhovne i intelektualne preobrazbe kroz odgoj i obrazovanje temeljeno na umjetnosti i razvoju osjetilnosti.

Od mnogih smatrana našom najvećom učiteljicom o umjetnosti, na ovaj joj način želimo odati trajnu zahvalnost. x

54 JADRANKA DAMJANOV, Likovna umjetnost 1: udžbenik za 1. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole, Zagreb, 2014.; ISTA, Likovna umjetnost 2: udžbenik za 2. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole, Zagreb, 2014.; ISTA, Likovna umjetnost 3: udžbenik za 3. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole, Zagreb, 2014.; ISTA, Likovna umjetnost 4: udžbenik za 4. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole, Zagreb, 2014.

55 Komemoraciju je vodila prof. dr. sc. Dubravka Botica, pročelnica Odsjeka za povijest umjetnosti, a govore

su držali prof. dr. sc. Željko Holjevac, prodekan za organizaciju i razvoj Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, mr. sc. Ivan Bogavčić, prof. art. Marcel Bačić, prof. dr. sc. Miljenko Jurković, prof. dr. sc. Sanja Cvetnić i prof. dr. sc. Karolj Skala. Pjesme je čitala Ana Sekso.

56 Inicijator osnivanja i predsjednik udruge je mr. sc. Ivan Bogavčić, a članovi udruge mogu postati svi zainteresirani za ostvarivanje njezinih ciljeva i programa prijavom na e-mail adresu ivan.bogavcic@gmail.com ili na adresu sjedišta Debanjeva ulica 16, 10 000 Zagreb.